

No: 298 – Mahreç İşareti

AHLAT BASTONU

Tescil Ettiren

AHLAT KAYMAKAMLIĞI

Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 25.08.2017 tarihinden itibaren korunmak üzere 26.12.2017 tarihinde tescil edilmiştir.

Tescil No	: 298
Tescil Tarihi	: 26.12.2017
Başvuru No	: C2017/112
Başvuru Tarihi	: 25.08.2017
Coğrafi İşaretin Adı	: Ahlat Bastonu
Ürün / Ürün Grubu	: Baston / Halılar, kilimler ve dokumalar dışında kalan el sanatı ürünleri.
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Ahlat Kaymakamlığı
Tescil Ettirenin Adresi	: Hükümet Konağı Kat 1 BİTLİS
Coğrafi Sınır	: Ahlat
Kullanım Biçimi	: Coğrafi işaretin adı ürün üzerinde ya da tabelada vb. görülebilecek yerde kullanılabilir. Ayrıca coğrafi işaretin adı marka ile birlikte kullanılması mümkündür.

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Ahlat Bastonu, Ahlat İlçesinde yetişen ceviz ağaçlarından üretilen bir üründür. Ürün üzerindeki desenler, tarihi eserlerde bulunan Selçuklu, İlhanlı, Akkoyunlu ve Osmanlı motiflerinden yararlanılarak özgün olarak tasarlanmış ve kuşaklar boyu Ahlat Baston ustalarının günümüze ulaştığıdır. Ürünün kafa ve gövde kısımlarında kullanılan kalıplar yöreye özgüdür. Binlerce yıllık motifler, yaklaşık 3000 yıllık geçmişe sahip olan Ahlat Bastonu üzerine, ustaların emekleri, birikimleriyle özenle ve maharetle işlenmiştir.

2005 yılında Van - Yoncatepe'de yapılan Urartu dönemi kazı çalışmaları neticesinde bulunan dünyanın bilinen ilk ağaç bastonunun Ahlat Bastonunun atası olduğu kabul edilmektedir. Ebru, tezhip ve minyatür desenleri sadece Ahlat Bastonlarında görülmektedir. Ahlat İlçesinde bulunan tarihi yapılarıdaki taşlara, ahşaba, bina süslemelerine, biblolara, işlenen Selçuklu, İlhanlı, Akkoyunlu ve Osmanlı motifleri; Ahlat kazı çalışmalarında bulunan tarihi eserlerin üzerlerindeki motifler ve bunlardan esinlenilerek yapılan özgün motifler sadece Ahlat İlçesinde ustalıklı bastonların gövdesine oyma, boyama ve yakma tekniği ile işlenmektedir.

Ahlat İlçesinde dededen toruna kalan en eski bastonlardan biri yaklaşık 150 diğeri yaklaşık 250 yıllıktır. Bu bastonların Van - Yoncatepe kazılarında bulunan dünyanın bilinen ilk ağaç bastonu ile arasındaki yapısal benzerlik dikkat çekicidir.

Ürün üzerindeki desenler el işçiliği ile üretilmektedir.

Ahlat İlçesinde baston ustalığı Selçukludan Osmanlıya, Osmanlıdan günümüze devam eden bir sanattır.

Ahlat Bastonu, yörede kültür ortamında yetiştirilen ceviz ağaçlarından yapılmalıdır. Ahlat yöresindeki deneyimli baston ustalarına göre, Ahlat'taki ceviz ağaçları kültür ortamında yetiştirilmiş sürümü ve sulaması sistematik yapılmakta olan ağaçlardır. Bu sebeple sürgü uzunlukları fazla, düğüm (budak) sayısı az ve sürgün atması yok denecek kadar azdır.

Kültür ortamında yetişmeyen ceviz ağaçlarında sürgü düz olmamakta, sürgü uzunluğu kısa olmakta ve çok fazla düğüm (budak) bulunmaktadır, bu sebeple bu tip ceviz ağaçları baston yapımına uygun değildir.

Ahlat Bastonu iki tip olarak üretilmektedir.

Birincisi, yaşlı ve hastaların kullanımına yönelik üretilen bastonlardır. Bu bastonlar kalın, insan ağırlığını kaldıracak dayanıklılıktadır.

İkincisi, hediyeelik, dekoratif ve turistik amaçlı üretilen bastonlardır. Bu amaçla üretilen bastonlar ise daha estetik, zarif, sanat ağırlıklı, el emeği ile yapılan özel tasarımlardır.

Üretim Metodu:

Ahlat Bastonu yapımı için yörede kültür ortamında yetiştirilen ceviz ağaçlarının kerestesi kullanılmalıdır.

Ahlat Bastonu yapılırken dikkat edilmesi gereken en önemli husus, yeni kesilen yaş ceviz ağacının direk güneşte kurutulmamasıdır. Ceviz ağacı yaşken direk güneş ışığına maruz kaldığında, ağaç gövdesinde eğilmeler ve

çatlamalar meydana gelmektedir. Bu yüzden ceviz ağacı içindeki su dışarıya çıkıncaya kadar (en az 1 yıl) güneş görmeyen yerde kurutulmalıdır. Devam eden 1 yıllık süreçte de güneşte doğal yollarla kurumaya bırakılmalıdır. Böylece en az 2 yıl kurutulmuş olmalıdır. Bastonda düzlük çok önemli olduğu için bu uygulamaya dikkat edilmelidir.

Gövde yapımı:

Açıklandığı şekilde uygun kurutulan yörede yetişmiş ceviz ağacının kerestesinden seçilenler, hızar atölyesinde baston ebatlarında biçilmelidir.

Her bir baston çeşidinin önceden hazırlanmış ayrı kalıpları bulunmaktadır. Bu kalıplar kullanılarak ceviz keresteden malzemenin üzerine istenilen baston şekli çizilmelidir. Çizgiler kılavuzluğunda gövde planya marifetiyle dikdörtgen prizma şeklinde kesilmelidir.

Bastonun gövdesine aşağıda sıralanan gövde tiplerinden hangisinin uygulanacağı tespit edilmelidir. Belirlenen gövde tipine göre kakma, oyma, yakma veya boyama tekniklerinden biri kullanılmalıdır.

Gövdeye sap yuvarlama makinesi ile yuvarlak şekil verilmelidir. El rendesi ile de yukarıdan aşağıya doğru inceleyen şekilde konikleştirilmelidir.

Konikleştirilen ve kavelası açılan gövde sırasıyla kalın, orta ve ince olmak üzere üç farklı numarada zımpara kullanılarak pürüzsüzleştirilmelidir. Böylece bastonun gövdesi motif işlenmesi için hazır hale getirilmiş olur.

Ahlat Bastonunda gövde tipleri

1. Sade (klasik) gövde
2. Motifli gövde (Selçuklu ve Osmanlı Motifleri)
3. Zebra gövde (iki parçalıdır)
4. Kemik gövde
5. Kılıçlı gövde
6. Belikli gövde
7. Çatlatma gövde
8. Kakma gövde (kemik ya da ağaç)
9. İlçede bulunan tarihi eserler üzerindeki motiflerden çıkartılan işlemler (Kilim, Selçuklu yıldızı, saç örüğü vb bezeme motifleri)
10. Geometrik şekilli işleme
11. Baklava işleme
12. Tezhip işleme
13. Kılıçlı
14. Yılan işleme
15. Belikli
16. Çatlatma
17. Minyatür İşleme
18. Ebru İşleme

Sap yapımı:

Sap kısmı olacak ağaca Ahlat yöresine ait olan özgün kalıplar yardımıyla istenilen şekil çizilmeli ve dekupaj kullanılarak kesilmelidir. Kaba şekli verilen sapın köşeleri freze yardımıyla yuvarlatılmalıdır. Törpü ve ege marifetiyle bastonun sapı son şekli verilmelidir.

Sapın bastonun gövdesine monte edilecek bölgesine yaklaşık 14 mm çapında ve yaklaşık 4 cm derinliğinde daha önce bastona yapılan kavelaya uygun olarak delik açılmalıdır.

Sap kısmı da sırasıyla kalın, orta ve ince olmak üzere üç farklı numarada zımpara kullanılarak pürüzsüzleştirilmelidir.

Tüm bu işlemlerden sonra sap ve gövdenin ahşap tutkalıyla birleştirilmesi sağlanmalıdır.

Bastonun uç kısmına ustanın isteğine göre pirinç ya da manda, sığır veya koç kemiğinden uç takılmalıdır.

Geçmişte halka ve yarım halka (çoban) olarak üretilen Ahlat Bastonu sapları günümüzde aşağıda listelendiği şekilde farklı tiplerde üretilmesi mümkündür. Baston saplarında da malzeme olarak ceviz ağacı kullanılmalıdır. Ancak sap kısmındaki süslemelerde ceviz ağacının yanı sıra kısmen ya da tamamen manda boynuzu ve gümüş de kullanılabilir.

Ahlat bastonunda kullanılan sap modelleri:

1. Halka sap
2. Yarım Halka (Çoban) sap
3. Asil Sap
4. Kobra Sap
5. Masifli Sap
6. T Sap
7. Asa Sap
8. Gümüş Sap
9. Kemik Sap
10. Mahmuzlu Sap
11. Ortopedik Sap
12. Kurt, Arı, Şahin gibi Hayvan Figürlü Sap

Uç yapımı (Yere değen korumalık kısım):

Bastonun modeline ve motiflerine göre pirinç, manda, sığır veya koç kemiğinden yapılabilir.

Pirinç uç, içi oyuk ucu sivri veya küt bir şekilde hazırlanmış malzemedir. Bastonun ucuna pirinç malzemeden uç tutkal ile yapıştırılmalı ve çekiç ile vurularak bastonun ucuna geçirilmelidir. Ayrıca pirinç ucun uç kısmına, kauçuk takılabilmesi için kertik bulunmalıdır. İsteğe bağlı olarak kışın buzda kaymasını ya da iç mekânlarda pirincin zemini çizmesini engellemek için bu kertiğe kauçuk geçirilebilir.

Manda, sığır veya koçboynuzunun uç kısma montesinde ise öncelikle ilgili kemik ve boynuzun en uç kısmında tamamen dolu olan yerden testere marifetiyle çıkartılmalı ve zımpara ile etrafı yuvarlaklaştırılıp matkap yardımıyla içi oyulmalı ve bastonun uç kısmına vidalanarak monte edilmelidir.

Ahlat Bastonu motiflendirme yöntemleri

- 1-Kakma (nokta ve parçalı kemiklerin bastona kakılması)
- 2-Yakma (Isıl işlem veya kimyasal işlem ile geometrik şekillerin gövdeye yakılması)
- 3-Boyama (Geleneksel el sanatlarından ebru, tezhip ve Rumi'nin gövdeye işlenmesi)
- 4-Oyma (baklava motifi, yılan motifi, Selçuklu, İlhanlı, Akkoyunlu ve Osmanlı Motiflerinin gövdeye işlenmesi)

Bütün işlemleri biten Ahlat Bastonu ince zımpara (1200 numaralı zımpara) ile temizlenmelidir. Tamamen temizlenen ve pürüzsüzleşen, motifi işlenmiş olan Ahlat Bastonu parlatılmaya hazırdır.

Parlatma işlemi iki farklı teknik kullanılarak yapılmalıdır. Bu tekniklerden hangisinin kullanılacağı ustanın isteğine bağlıdır.

Birinci teknik, çok eski, babadan oğula, ustadan çırağa öğretilen bir teknik olan domarika tekniği kullanılarak parlatmadır. Domarika tekniği, pamuk veya beze sıvı cila dökülerek el yordamıyla, defalarca bastona sürtülmesi ve böylece bastonun parlatılması tekniğidir. Bu işleme, baston tamamen parlatılıncaya kadar devam edilmelidir. Domarika tekniğinde kullanılan sıvı cila organiktir. Hiçbir kimyasal içermez ve ağacı verniğe kıyasla daha fazla koruduğu bilinmektedir. Vernik gibi ağacın üzerinde katman oluşturmaz ve ağacın damarlarını, rengini net bir şekilde ortaya çıkarır. Cila işlemi biten baston son halini almıştır.

İkinci teknik, mobilya üretiminde kullanılan dolgu ve parlaticı verniğin kullanılmasıdır. İşlemde ilk önce dolgu, verniği daldırma tekniğiyle bastona uygulanmalıdır. Baston bir gün kurumaya bırakılmalıdır. Bu teknik bastonların bütün gözeneklerini doldurmaktadır.

Dolgu verniği kuruyan Ahlat Bastonuna bir defa daha ince zımpara yapılmalıdır. Ardından birinci kat parlak vernik atılmalı ve tekrar 1 gün kurumaya bırakılan Ahlat Bastonuna tamamen kuruduktan sonra son kat parlak vernik atılmalıdır.

Ahlat Bastonuna son kat olan parlak vernik atılması işlemi de yine ustanın isteğine bağlı olarak iki farklı yöntemle yapılabilir. Birincisi havalı tabanca kullanılarak parlak verniğin bastonun yüzeyine püskürtülmesi yöntemi, ikincisi ise da bastonun vernik dolu bir havuza daldırılmasıyla parlatılması yöntemidir.

Parlatma işlemleri bittikten sonra baston iki gün kurumaya bırakılmalıdır. Tamamen kuruyan Ahlat Bastonu son halini almış olur.

Son aşamada; bastonun uzunluğu yaklaşık 85cm-100cm aralığında ve baston gövde çapı 2,5cm-4cm aralığındadır. Bununla birlikte baston uzunluğu kullanıcı boyuna göre ve çap aralığı kullanıcının kilosuna bağlı olarak farklılık göstermesi mümkündür.

Coğrafi Sınır İçerisinde Gerçekleşmesi Gereken Üretim, İşleme ve Diğer İşlemler:

Ahlat Bastonu üretiminde kafa ve gövde kısımlarında kullanılan kalıplar yöreye özgüdür. Bununla birlikte Ahlat kazı çalışmalarında bulunan tarihi eserlerin üzerlerindeki motifler ve bunlardan esinlenilerek yapılan özgün motifler sadece Ahlat İlçesinde ustalıklarla bastonların gövdesine oyma, boyama ve yakma tekniği ile işlenmektedir. Ahlat İlçesinde dededen toruna kalan en eski bastonlardan biri yaklaşık 150 diğeri yaklaşık 250 yıllıktır.

Ahlat İlçesinde baston ustalığı, Selçukludan Osmanlıya, Osmanlıdan günümüze devam eden bir sanattır. Uzun tarihi geçmişi ile günümüzde kültürel miras olarak önemli bir yeri olan Ahlat Bastonu yapımı yöre ustalarının bilgi ve birikimi ile devam etmektedir.

Ahlat yöresinde kültür ortamında yetişen ceviz ağaçları, Ahlat Bastonu yapımında kullanılması zorunludur.

Denetleme:

Ahlat İlçe Özel idare Müdürlüğü koordinatörlüğünde; Ahlat İlçe Özel İdare Müdürlüğünce uygun görülecek bir denetleme komisyonu başkanı, İlçe Milli Eğitim Müdürlüğünce görevlendirilecek konunun uzmanı olan bir öğretmen, Esnaf ve Sanatkarlar Odasının odaya kayıtlı olan bastoncular arasından belirleyeceği bir baston ustası ve Ahlat Tarihi Eserlerini ve Kültürel Değerlerini Koruma ve Yaşatma Derneğinin belirleyeceği üyesi olan bir baston ustasından oluşan denetim mercii tarafından periyodik olarak denetleme yapılacaktır. Ayrıca ihtiyaç duyulduğunda ve şikâyet halinde de denetimler gerçekleştirilebilecektir.

Denetimde genel olarak kullanılan malzemenin özelliği, Ahlat Bastonuna uygunluğu, motiflerin üretim metodu bölümünde açıklanan şekilde kullanılması, sap ve gövde kısmındaki süslemelerin uygunluğu ve üretim metoduna uygun imalatın olup olmadığı konularında maddeler halinde aşağıda bulunan kontrol listesine göre denetimler gerçekleştirilecektir.

Kontrol listesi

1. Baston yapımında (gövde ve sapında) kullanılan ağaç ceviz ağacı mıdır? Bu ağaç Ahlat'ta mı yetişmiştir?
2. Bastonun Sapı Ahlat Bastonuna özel tasarımlarla mı yapılmıştır?
3. Baston gövdesi ve sapındaki süslemeler Ahlat Bastonunda kullanılan tasarımlardan mı yapılmıştır?
4. Bastonun kurutulması işleminde "en az 1 yıl güneş görmeyen yerde kurutulmalıdır" ilkesine riayet edilmiş midir?
5. Baston gövdesi tamamen kurumuş ceviz ağacından yapılmış mıdır?
6. Baston gövdesinde yamukluk/eğrilik, çatlama, pürüz var mıdır?
7. Ağacın doğal yollarla kurutulması sağlanmış mıdır? Yoksa fırınlama gibi doğal olmayan yöntemler kullanılmış mıdır?
8. Baston gövde ve sap üretiminde Ahlat Bastonuna özgün kalıplar kullanılmış mıdır?
9. Bastonun uç kısmında kemik veya pirinç dışında kaliteyi düşürebilecek malzeme kullanılmış mıdır?
10. Bastonun parlatılması işlemleri düzgünce yapılmış mıdır?

Denetim mercii, kamu kuruluşlarından veya özel kuruluşlardan veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Denetim mercii hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.